

***Homer and the Good Ruler in Antiquity and Beyond*, edited by Jacqueline Klooster & Baukje van den Berg, Brill / Leiden / Boston, 2018, 294 p. (Mnemosyne Supplements 143), ISBN 978-90-04-36585-8**

Colecția de studii pe care o prezentăm reunește actele congresului internațional organizat la Universitatea din Ghent, în mai 2015, dedicat receptării poemelor homerice în contextul reflecțiilor asupra conducătorului ideal, din Antichitate și până în prezent. Contribuțiile din acest volum, plecând de la ideea că *Iliada* și *Odiseea* pot fi citite și *qua specula principum*, își propun să analizeze, în particular, diferitele interpretări în această cheie care au fost propuse de-a lungul timpului în exegeza operei părintelui cultural al grecilor. Astfel, ele atestă, pe de o parte, prestigiul peren al poemelor homerice, care, iată, s-au impus și în această privință ca un reper major de reflecție politică, iar pe de altă parte, receptarea complexă a acestora de diverși autori, antichi sau moderni, care, în demersul lor hermeneutic, le-au adaptat constant în conformitate cu propriile agende (filosofice, morale, retorice, politice sau biografice).

Cartea conține 14 studii, majoritatea fiind concentrate în special asupra receptării lui Homer din această perspectivă în lucrările autorilor greci și romani.

Jaqueline Klooster și Baukje van den Berg, în partea introductivă a lucrării (*Homer and the Good Ruler in Antiquity and Beyond: Introduction*, p. 1-20), argumentează în favoarea includerii poemelor homerice în categoria mai largă a textelor antice în care regăsim reflecții consistente asupra conducătorului ideal. Așadar, ele pot fi analizate ca *specula principum*, chiar dacă acest gen literar nu va fi niciodată conturat pe deplin în Antichitate, fiind un produs al gândirii politice medievale occidentale.

Primele trei studii abordează din unghiuri diferite (teoretic, studii de caz) această interpretare a poemelor homerice.

Irene J. F. de Jong (*The Birth of The Princes' Mirror in the Homeric Epics*, p. 20-37) susține, din perspectivă naratologică, că *Iliada* și *Odiseea* pot fi citite ca texte narative, discursive, orientate didactic, pedagogic, în vederea instruirii viitorilor conducători din perioada arhaică. În contribuția sa, Will Desmond (*Between Gods and Mortals: Piety of Homeric kings*, p. 38-64) discută una dintre cele mai importante virtuți ale conducătorului ideal, și anume pietatea, care relevă statutul lor privilegiat, cvasidivin (*theoeikelos*, *diotrophēs*, *theoeidēs*, *theios*, *isotheos*, *antitheos*, *diiphilos* etc), de intermediari între oameni și zei. În fine, Jacqueline Klooster (*A Speaker of Words and Doer of Deeds: The Reception of Phoenix' Educational Ideal*, p. 65-85) urmărește receptarea idealului homeric al conducătorului activ și înțelept în literatura greacă subsecventă (Aristotel, *scholia*, Plutarh, Aelius Aristides, Themistius), până în secolul IV p. Chr.

În exegeza homerică, diferite virtuți sau defecte ale modelului monarhic au fost subliniate sau mininalizate/cenzurate, în funcție de diversele interese ale comentatorilor săi, așa cum o demonstrează următoarele contribuții.

Patrick G. Lake (*Plato's Homer as a Guide for Moderation and Obedience*, p. 86-103) arată cum autorul Republicii a propus o nouă interpretare a poeziei în slujba filosofiei, citindu-l pe Homer într-o cheie subiectivă, în care unele pasaje ale

operei sale au fost trunchiate în mod deliberat pentru a-i susține propriile idei, cea mai importantă dintre acestea fiind superioritatea rațiunii în fața pasiunilor, emoțiilor.

Elsa Bouchard (*The Problem with the Prince: Agamemnon in the Ancient Exegetical Tradition on Homer*, p. 104-122) subliniază receptarea ambigua a lui Agamemnon în exegeza homerică, unii autori, în funcție de interesele pe care le aveau, accentuându-i fie calitățile, fie defectele. De exemplu, Isocrate, în contextul programului său politic panelenic, l-a invocat pozitiv pe erou, ca simbol al idealurilor sale, acesta fiind, printre altele: puternic, moderat, patriot, conciliant etc. Într-un alt context politic și cultural, marcat de expansiunea romană în bazinul mediteranean, Polybios își imaginează un alt model de suveran (*homo vagans*) - inspirat din peripețiile lui Odiseu, în care acesta este un abil explorator al teritoriilor pe care intenționează să le cucerească, așa cum sugerează Maria Gerolemou (*Educating Kings through Travel: The Wanderings of Odysseus as a Mental Model in Polybios Histories*, p. 123-140).

Jeffrey Fish, în studiul său (*Some Critical Themes in Philodemos' On the Good King According to Homer*, p. 141-156), trece în revistă principalele teme ale discursului epidictic de inspirație homerică al lui Philodemos. Astfel, în viziunea acestuia, suveranul trebuie să se bucure de dragostea și protecția supușilor săi; virtuțile sale, printre care, moderația și dreptatea, sunt dublate de cele fizice, arată deschidere către doleanțele supușilor sau ale curții, detestă războiul și dezordinea, stăpânește arta elocinței. Deși îi este dedicat unui guvernator roman, discursul continuă tradiția elenistică a celebrării puterii suverane. Această adaptare a tradiției politice sau culturale grecești la imperativele noii stăpâniri romane, o regăsim și în următorul studiu, semnat de Casper C. de Jonge (*Eumaeus, Evander and Augustus: Dionysios and Vergil on Nihil Simplicity*, p. 157-181). În cadrul acestuia, autorul arată că interesul unor autori din perioada augustană (Dionysios din Halicarnassus, Vergiliu) pentru Eumaeus, model al simplității nobile, coincide cu cel al propagandei lui *Divi filius* pentru revenirea la virtuțile tradiționale (*virtus, iustitia, pietas*). David F. Driscoll, în contribuția sa (*Speaking Homer to Power: Anecdotes of Greek Intellectuals and their Rulers in Plutarch's Symposia*, p. 182-198), aduce în discuție un aspect mai puțin studiat, și anume avantajele pe care autorii acestor oglinzi ale puterii le puteau avea ca urmare a stăpânirii unui astfel de discurs, în materie de influență politică sau al prestigiului intelectual.

În fine, Elina Pyy (*Homeric Ideals versus Roman Realities? Civil War, Autocracy, and the Reception of Homer in Silius Italicus' Punica*, p. 199-218) subliniază adaptarea modelului homeric al conducătorului ideal de către Silius Italicus, la realitățile politice romane, din trecut, republicane. Astfel, poetul latin, deși este de acord cu virtuțile propuse de Homer, consideră că, la Roma, modelul de *leadership* mai apropiat de sensibilitățile constituționale tradiționale, este mai degrabă cel colectiv (*multi viri*), al generalilor triumfători, decât al unui conducător autocratic, capricios, precum Agamemnon.

Ultimele trei contribuții din acest volum au în vedere receptarea poemelor homerice în perioada medievală, respectiv cea contemporană.

Baukje van den Berg (*Homer and the Good Ruler in the „Age of Rhetoric“: Eustathios of Thessalonike on Excellent Oratory*, p. 219-238) discută perpetuarea modelului homeric al conducătorului ideal în perioada mijlocie a Bizanțului (sec. XII), la episcopul Eustathios de Salonic, pentru ca Filippomaria Pontani (*On the Good King according to Homer: a Sixteenth-Century Treatise by Christophoros Kondoleon*, p. 239-258) să analizeze receptarea sa în opera unui autor mai puțin studiat al Renașterii, grecul Christophoros Kondoleon. La acesta din urmă, Homer este reinterprețat din multiple perspective, socială, morală, politică, filosofică (neoplatonică, stoică), religioasă (creștină), demersul său înscriindu-se, așadar, în spiritul cultural eclectic al epocii.

În fine, ultimul studiu al lucrării, semnat de Laura McKenzie (*„Royal Blood Will Stain My Spear“: Satire, Trauma, and Semi-Barbarous Princelings in Robert Graves’ The Anger of Achilles*, p. 259-280), aduce în discuție biografia personală a clasicistului Robert Graves ca punct de plecare în interpretarea traducerii sale a Iliadei, *The Anger of Achilles*. Astfel, autoarea consideră că acesta, marcat de experiențele traumatice ale celui de-Al Doilea Război Mondial – suferea de TSPT (tulburare de stres post-traumatică), a apreciat negativ, în cheie satirică, mesajul operei homerice. Agamemnon și Ahile sunt departe de a fi eroi, apropiindu-se mai degrabă, prin defectele pe care le au, de imaginea caricaturală a generalilor de război, conducători capricioși și incompetenți.

Lucrarea se încheie cu *Index Locorum* (p. 280-287) și *General Index* (p. 288-293).

Volumul se dovedește a fi o contribuție importantă în literatura istoriografică dedicată receptării poemelor homerice. Studiile din cuprinsul lucrării au reușit să reconstituie cu succes contextul istoric, politic, social, literar sau biografic, care au condiționat reinterpretarea acestei teme, din Antichitate și până în secolul XX.

George IVAȘCU*

* George IVAȘCU: Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași; e-mail: george.ivascu28@yahoo.com.